

ВМІСТЕ ИНЭИНЕМ

Щомісячна газета Черкаського обласного благодійного
єврейського фонду „Турбота поколінь – Хесед Дорот”

Видається з грудня 2000 року.

Шват – Адар I 5784

лютий 2024

№2(266)

Пурим Катан

Єврейський календар є місячно-сонячним, завдяки цьому кожна календарна дата завжди припадає не тільки на один і той же сезон року, але і на одну й ту саму фазу місяця. Місяці починаються тільки в молодик. Простий рік складається з дванадцяти місячних місяців. Через те, що єврейський календар ґрунтується на місячному місяці рік, що складається з дванадцяти місяців, відстає від астрономічного сонячного року приблизно на одинадцять днів. Для того щоб „місячні” роки збігалися із „сонячними”, введено високосний рік, що складається з тринадцяти місяців. У дев’ятнадцятирічний цикл входять дванадцять простих і сім високосних років. У високосному році додається додатковий місяць – це один Адар.

У високосному році свято Пурим відзначається у другому Адарі, так як згідно з єврейською традицією, той рік, коли Аман вирішив знищити єврейський народ, був високосним, і чудовий порятунок настав у другому Адарі. У першому Адарі 14 і 15 числа відзначається Пурим Катан (малий Пурим). Його відзначають не у всіх громадах, різняться й звичаї свята.

Розрізняють два види свята, позначеного терміном „Пурим Катан”.

Перший вид – це свято, яке відзначають тільки у високосному році (приблизно, раз на три роки), коли у нас два місяці Адар.

Пурим у високосному році святкується у другому Адарі, а в першому Адарі, теж 14-го числа (в Єрусалимі – 15-го), – Пурим Катан.

Традицій святкування Пурима Катан не існує. Є лише одна відмінність: у цей день у ранковій (шахарит) та денній (мін-ха) молитвах не читають, як в звичайні дні, так звані „додаткові прохання”, що стосуються розділу, який у сідури (молитовнику) позначений словом „Таханун”.

Другий вид – Пурим Катан – свято „місцевого” значення. Його відзначають лише в деяких громадах (відомо близько 100 таких „місцевих” Пуримів). При цьому дата такого свята у кожній громаді своя, пов’язана з порятунком цієї громади (або окремої сім’ї яка належать цій громаді) від реальної загрози суспільного характеру.

Традиції святкування Пурима Катан „місцевого значення” у чомусь схожі на традиції „звичайного” Пурима і встановлюються місцевими рабинами.

Слід зазначити, що між двома різновидами Пурима Катан немає жодного зв’язку.

Рабин Йоні Лаві пише: «... у другому Адарі, євреї святкують Пурим, а першому Адаре прийнято відзначати Пурим Катан („малий Пурим”). І неадарма.

Весілля, дні народження – це дорогі подарунки, вишукана їжа, сотні запрошених гостей. І чим радісніша подія, тим пишніше торжество.

Але чи вміємо ми радіти „маленьким Пуримам”, невеликим подарункам долі: здоров’ю, зустрічам із друзями, гарній погоді, сімейній вечері?

Величезну радість неможливо згаяти, а маленька, але радісна подія часто сприймається як належне.

Малий Пурим – свято маленьких подарунків. У цей день немає читання сувої Естер, немає масок та тріскачок. Це час радіти маленьким чудесам, із яких будеться велике щастя».

У 2024 році Прим Катан випадає на 23 лютого.

Пурим міста Сарагоса. У 1420 році, за правління короля Педро IV, один хрещений єврей на ім’я Маркус доніс королю на євреїв. Суть доносу полягала в тому, що, беручи участь у параді на честь монарха, євреї витаскують з ковчегів, які вони виносять у таких випадках, Сувої Торі, які зазвичай там зберігаються. Сувої насправді виймалися, але з релігійних міркувань, а чи не тому, щоб образити короля. За порадою Маркуса король розпорядився, щоб на найближчому параді ковчегі були відкриті та перевірені поліцейськими. Але в ніч перед парадом служителям дванадцяти синагог з’явився уві сні пророк Еліягу і порадив не виймати сувої з ковчегів. Під час параду ковчегі були дійсно відкриті, але сувої були на місці. Гнів короля обрушився на донощика, який був повішений. На згадку про це нащадки євреїв Сарагоси святкують Пурим Катан 17 і 18 Швата в синагогах, заснованих вихідцями з Сарагоси в Константинополі, Єрусалимі та інших містах.

Пурим у Ширазі. Другого Хешвана євреї Ширази (Персія) святкують Пурим Катан. Цього дня вони не працюють, відвідують один одного і обмінюються привітаннями „Моїд Катан” та „Абу аль Хасан”. Згідно з переказом, що є в одному єврейсько-перському рукописі 1400 року, євреїв на ім’я Абу-аль-Хасан був звинувачений у продажу тріфного м’яса напередодні Рош на-Шана. Щоб уникнути гніву своїх єдиновірців, він прийняв іслам і своєю чергою звинуватив євреїв у низці злочинів. Мусульмани запропонували євреям прийняти іслам, погрожуючи інакше смертю. Євреї погодилися прийняти віру. Проте другого дня місяця Хешвана Абу-аль-Хасан помер за загадкових обставин. У нього знайшли заяву про невинність євреїв. Нашим побратимам дозволено було повернутися в іудаїзм, на згадку про це і встановлено привітання: „Моїд Катан”.

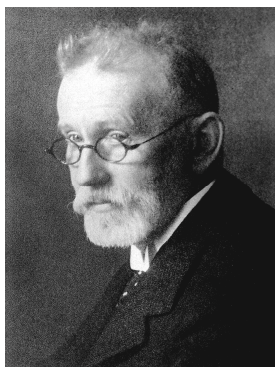
Каїрський Пурим (28 Адара 1524). Ахмед-паша, правитель Єгипту, був відомим ненависником євреїв. Якось він наказав заарештувати дванадцять найвідоміших членів громади і зажадав за них величезний викуп. Він заявив, що йде в лазню, а потім наказав знищити всіх євреїв у столиці, якщо на той час йому не принесуть грошей. Але сталося диво: у той момент, коли султан виходив з лазні на вулицю, один із його слуг раптом накинувся на нього та вбив лиходія.

Алжирський Пурим (4 Хешвана 1541). Флот іспанського короля Карла V намагався захопити фортецю Алжир. Євреям це загрожувало або смертю, або хрещенням. Вони постили, і стоїл їхньої молитви лунав із вікон синагог. Раптом вибухнула страшна буря, і іспанський флот загинув. Сталося це у суботу.

Пурим у Твері (4-7 Елула 1743). Місто оточили війська Сулеймана-паші. Євреї Твері підтримували правителя міста шейха Дейр аль-Амара, і витримали всі муки облоги, яка тривала 83 дні. Нарешті, 4-го Елула, нічого не домігшись, паша повів геть свої війська, А через три дні він помер. Ці дні стали для євреїв днями великого свята.

За матеріалами Інтернету.

Пауль Ерліх та його „чарівна куля”

Свою роботою в кінці XIX століття Пауль Ерліх заклав основи сучасної імунології, а заодно і гематології. Ще студентом він зумів намацати той метод, за допомогою якого згодом відкрив лімфоцити і огрядні клітини, антитіла і гематоенцефалічний бар’єр, винайшов ліки від сифілісу та африканської сонної хвороби. Цим методом було фарбування живих тканин за допомогою різних барвників. Саме він ліг в основу створених Ерліхом ліків від сифілісу, які стали першим видом хіміотерапії. У 1908 році за свій внесок у дослідження імунітету Ерліх отримав Нобелівську премію з медицини.

Пауль Ерліх народився в сілезькому місті Штрелен (нині Польща). Він був четвертою дитиною (і єдиним хлопчиком) у забезпеченій єврейській родині. Його батько, Ізмаір Ерліх (1818-1898), володів заїжджим двором і винокурнею, що дісталася йому від його батька, заможного торговця Хаймана Ерліха (1784-1873); мати, Роза Вайгерт (1826-1909), була домогосподаркою. Двоюрідний брат матері (на дев’ять років старше Пауля), Карл Вайгерт (1845–1904), був відомим патологом і сприяв становленню наукових інтересів племінника.

Після закінчення гімназії Ерліх зайнявся наукою всерйоз: він вивчав медицину у Страсбурзі, Бреслау, Фрайбурзі та Лейпцигу. Багато викладачів зазначали, що майбутній учений не був зразковим студентом. Професори змушували його препарувати трупи та вивчати будову людського тіла, а його вже тоді цікавила гістохімія – хімія тканин тварин і людини. Улюбленою справою Ерліха було зрізати найтонші смужки з різних частин тіла і розфарбовувати зрізи аніліновими фарбами. Тим не менш, у віці 25 років він отримав докторський ступінь.

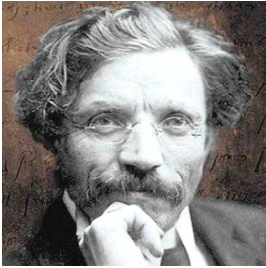
„Якщо є така фарба, яка забарвлює одну тільки тканину, то, безсумнівно, має знайтись і така, що забарвить лише мікробів, які потрапили до організму. Засоби проти бактерій, – писав молодий учений, – необхідно шукати серед барвників. Вони чіпляються до волокон тканин і таким чином фарбують матерію. Так само вони чіпляються і до бактерій і цим вбивають їх”.

Після отримання медичного диплома Ерліх отримав призначення до одного з відділень берлінської лікарні Шаріте де і продовжив свої досліді. Пізніше його розробки стали цінною основою для багатобарвного забарвлення мазків крові і гістологічних препаратів.

У процесі експериментів з барвниками Ерліху прийшла думка про „чарівну кулю” – барвника, який би не лише маркував патогени, а й вбивав би їх. Знайти одностовому молодому вченому тоді було майже неможливо, але йому пощастило: Ерліх познайомився з Робертом Кохом і став разом із ним вивчати туберкульоз. Деякі біографи вважають, що забарвлюючи хвору печінку, Ерліх побачив туберкульозних зародків раніше за Роберта Коха. Однак зрозумів він це лише на засіданні берлінського фізіологічного товариства в березні 1882 року, коли Кох доповідав про своє відкриття туберкульозної палички. За це довелося заплатити високу ціну – вчений заразився хворобою, був змушений перервати дослідження і виїхати до Єгипту в більш сприятливий клімат.

(Закінчення на стор.2)

Шолом-Алейхем

Шолом-Алейхем – письменник, якого називають світочем єврейської літератури. Саме йому вдалося описати життя і традиції євреїв, підкресливши мудрість і почуття гумору цього народу. Шолом-Алейхем одним з перших зважився писати на їдиш, поповнивши культурну скарбничку цієї мови дитячими і дорослими книгами, які досі люблять читачі будь-яких націй і віків.

Соломон Наумович Рабинович – таке справжнє ім’я письменника – народився 2 березня 1859 року у місті Переяславі (стара назва міста Переяслава-

Хмельницького). Дитинство майбутнього письменника пройшло у селі Воронькові (нині це Київська область, Бориспільський район). Сім’я не бідувала, оскільки батько мав невелике винне виробництво. Але все змінилося, коли хлопчику виповнилося 13 років. Його мати померла, а батько мало того, що розорився, так ще й привів до хати сварливу мачуху. З нею у Соломона відносини відразу не склалися, завдяки чому народився його перший літературний твір: збірка лайок його мачухи.

З раннього віку Соломон Рабинович відрізнявся від однолітків вдумливістю та любов’ю до роздумів. Писати Соломон теж почав досить рано, і вже в 15 років, натхненний твором Данієля Дефо „Робінзон Крузо”, юнак написав розповідь з єврейською версією пригод Робінзона Крузо. Тоді ж з’явився і псевдонім Шолом-Алейхем, що у перекладі означає „мир вам”.

Закінчивши школу, Соломон Рабинович одразу почав працювати. Юнак займався репетиторством, навчаючи дітей забезпечених батьків шкільним дисциплінам. Однією з учениць Соломона виявилася Голда Лоева (у деяких джерелах дівчину називають Ольгою). І тут почалася історія кохання, більше схожа на сюжет книги. Між молодими людьми спалахнули романтичні почуття. Якось прислуга застала молодого вчителя з ученицею, вони сиділи за столом, реготали і їли з однієї тарілки – нечувана зухвалість! Така поведінка була припустима лише для подружжя. Батьку Голди відразу донесли цей факт. Він розлютився від того, що його улюблена дочка зробила такий вибір, повний мезальян! Дівчину негайно відвезли подаль, і на цьому, здавалося б, все мало закінчитися. Але тоді який це сюжет? Через шість років закохані знову зустрілися і одружилися всупереч волі батька. У цьому шлюбі народилося шестеро дітей.

Пара переїхала до Білої Церкви, де Соломон служив у місцевого цукрозаводчика, і також активно писав. У 1885 році помер батько Голди, і вона стала спадкоємицею величезного статку. Шолом-Алейхем став успішно видавати свої твори, а ще допомагати талановитим письменникам-початківцям. Він обзавівся комерційними зв’язками, грав на біржі і спочатку швидко примножив капітал тестя, але незабаром цей вид діяльності збанкрутував його.

Втікаючи від боргів, письменник переїжджав з місця на місце, йому довелося навіть відвідати Відень і Париж. Ці подорожі принесли неоціненний матеріал для його майбутніх книг. Коли у 1893 році письменник повернувся до Києва, теща допомогла погасити його борги, і він знову зайнявся видавничою справою. До 1880 року Шолом-Алейхем відточував власний стиль і постійно розсилав статті та оповідання в різні журнали в надії на публікацію. Проте так само постійно отримував відмови. Лише один твір Шолом-Алейхема був опублікований у цей період – розповідь „Мрійники”, надрукованій у петербурзькому „Єврейському огляді”.

Паралельно з письменством Шолом-Алейхем освоював і громадську діяльність: Соломону Рабиновичу подобалося виступати на публіці, зачитуючи міні-атори та оповідання власного твору. Поступово ім’я Шолом-Алейхема стало відомим, у письменника з’явилися перші шанувальники.

На початку 1880 років у літературній біографії Шолом-Алейхема відкрилася нова сторінка: письменник почав писати виключно на їдиш. Шолом-Алейхему хотілося зберегти і розкрити багату єврейську культуру, і використання споконвічної мови здавалося йому важливим.

Перші серйозні твори – повість „Два камені” та коротка розповідь під назвою „Вибори” були опубліковані у тому самому „Єврейському огляді”. Цей тижневик став для письменника рідним: практично всі праці Шолом-Алейхема вперше з’являлися на його сторінках.

Письменнику вдалося яскраво і образно описати звичаї та внутрішню атмосферу яскравих єврейських кварталів. Проте за самоіронією і самокритичністю легко вгадується любов Шолом-Алейхема до свого народу. Є у творчості літератора та оповідання, присвячені нерівності у суспільстві, проблемам, які народжуються там, де існує чіткий поділ на багатих та бідних. Письменник не обмежував себе чіткими рамками оповідань чи повістей. Серед творів Шолом-Алейхема є і гумористичні фейлетони, і романи у листах, і поезія.

Також письменника хвилювала „бульварна” література. Шолом-Алейхем не шкодуючи сил висміював простакуваті надумані сюжети подібних романів, вважаючи, що література має бути більш серйозною і навіть повчальною. А основне завдання письменного слова, як підкреслював письменник, – прищеплювати людям гуманізм і зберігати народну культуру для нащадків.

Успіх у читачів мав сатиричний роман „Якнехоз, або Велика біржова гра”, надрукований у 1894 році. Цей твір навіть потрапив у репертуари театрів і з аншлагом ставився на сцені, проте пізніше роман заборонили цензурою. Паралельно зі своїми виданнями Шолом-Алейхем працював над короткими публікаціями для американських журналів. Сатиричні нариси письменника мали успіх у євреїв, що жили в Сполучених Штатах.

Великий успіх чекав на Шолом-Алейхема після публікації роману „Тев’є-молочник”. Роман переклали багатьма мовами, і він здобув світову славу. У цьому творі письменник зобразив мешканців Боярки, її пейзажі, побут тогочасного дачного поселення, містечко стало популярним у літературному світі. Бо кожен читач сприймає Тев’є з його мудрістю, оптимізмом, працьовитістю як дуже близьку людину.

Одним із ключових творів письменника критику називають роман „Блукаючі зірки”, завершений у 1910 р. По мірі написання, глави твору публікувалися в журналах та газетах, а потім вийшли окремим двотомником (перша частина книги отримала назву „Актори”, друга вийшла як „Скитальці”). „Блукаючі зірки” досі перевидаються різними мовами, крім того, цей роман екранізовано.

Роман „Кривавий жарт”, закінчений Шолом-Алейхемом у 1912-му, також викликав обговорення та суперечливу критику. У центрі сюжету два студенти, християнин та єврей. Друзі, посперечавшись, жартома обмінялися паспортами, що стає початком пригод для одного і суворих випробувань для другого жартівника. За життя письменника цей твір так і не був опублікований через цензуру.

Ще один помітний твір Шолом-Алейхема – повість „Хлопчик Мотл”, що складається з кількох частин. Тут письменник описує життя євреїв в американській еміграції вустами маленького хлопчика-сироти, який тільки починає пізнавати цей світ. Іншу роботу – „3 ярмарку” – Шолом-Алейхем називав „духовним заповітом”. Письменник підкреслював, що в цей автобіографічний твір він вклав своє серце.

Останні роки життя письменник провів у Нью-Йорку. 13 травня 1916 року Шолом-Алейхема не стало. Літератора занапастив туберкульоз, який багато років підточував його здоров’я.

Письменник був людиною забобонною. У своїх рукописах він ніколи не нумерував сторінку номер 13, а ставив замість цієї цифри двічі по 12. Тому рідні Шолом-Алейхема вважають днем смерті 12 травня, хоча насправді він помер 13 числа. Йому було лише 57 років. Кажуть, що письменник боявся і числа „57”, бо саме у цьому віці помер батько.

Шолом-Алейхем похований у Квінсі (Нью-Йорк). На надгробку письменника замість фото накреслено епітафію, яку Шолом-Алейхем написав сам. Вона починається словами:

*Тут похований простий єврей.
Він був письменник із народу,
Все життя він писав для людей
Простого звання та роду.*

Олександр НЕБЕРОВ.

(Закінчення. Початок на стор.1)

У 1885 р. Ерліх опублікував свою першу значну працю „Потреба організму в кисні“, в якій сформулював теорію бічних ланцюгів діяльності клітин. Найважливіше досягнення вченого полягало в тому, що він представив взаємодію між клітинами, антитілами та антигенами як хімічні реакції. Саме за дослідження в галузі імунології Ерліх, спільно з російським біологом Іллею Мечниковим, отримав у 1908 р. свою головну нагороду – Нобелівську премію з медицини та фізіології. Але в історію науки він увійшов з іншим відкриттям – засобом проти сифілісу – сальварсаном.

Пауль Ерліх та його „чарівна куля”

У 1901 році Пауль Ерліх почав працювати над проблемою злоякісних пухлин. Прочитавши дослідження Альфонса Лаверана, надихнувся на пошук „магічної кулі“, яка вбила б трипаносому. Він запропонував багато важливих для клінічної практики лабораторних реакцій.

У 1906 році фрау Франциска Шпейер пожертвувала Ерліху велику суму грошей на будівництво інституту імені Георга Шпейера. Перебуваючи на чолі інституту, Ерліх керував цілою армією хіміків. У цій лабораторії він вивизнівив препарат атоксил, що

містить миш'як, створивши на його основі 606 сполук. Саме „препарат 606“, діокси-діаміно-арсенобензол-дигідрохлорид, дозволив очистити кров мишей від трипаносом, залишаючись абсолютно нешкідливим для тварин. Після цього відкриття він згадав, що на трипаносому схожа спірохета, що викликала сифіліс, і вирішив перевірити свої ліки на хворих на цю хворобу людей. Так великий вчений і створив ліки від такого страшного захворювання. Згодом „препарат 606” було названо „сальварсан”.

Пауль Ерліх помер у 1915 році, йому було 61 рік. Вченим досі вдалося відповісти далеко не на всі питання, які він поставив перед медициною. Ерліх сильно випередив свій час, що зробило його суперечливою фігурою – багато хто звинувачував його в шарлатанстві, при цьому його було 76 разів висунуто на Нобелівську премію.

Зараз ім'ям Пауля Ерліха називається Німецький федеральний інститут вакцини та біомедичних лікарських засобів у Лангені (земля Гессен).

За матеріалами сайтів Інтернету.

Тут народилася „Хава нагіла”

Нинішній район Чернівців Садгора майже 200 років розвивався як окреме місто з переважно єврейським населенням. На початку минулого століття населення Садгори було на 80% єврейським. І саме цей край є батьківщиною відомої пісні „Хава Нагіла”.

Добре пам'ятаю, як у 2018 році Чернівці закупили перші нові тролейбуси на автономному ходу. Вони можуть їхати без підзарядки понад 10 кілометрів. І саме їх відправили на маршрут через усе місто аж до Садгори. Тоді я вперше побував у цій місцевості, хоча проживав в Чернівцях уже близько 15 років. Це – один із найвіддаленіших районів обласного центру, який досі не мав тролейбусного сполучення із центром міста.

У складі Чернівців він уже понад 50 років. А з дня заснування у 1771 році й аж до 1968 року нинішній район Чернівців існував і розвивався як окреме місто Садгора. Свого часу воно було одним із найпотужніших торгових центрів східної Європи і могло змагатися із Чернівцями за статус адміністративного центру Буковини.

„У 1768-1774 роках тривала російсько-турецька війна, а ці землі Буковини перебували під владою молдовського господаря, який був васалом Османської імперії. Коли російські війська прийшли на ці землі, то у них виникла необхідність розраховуватися з місцевим населенням за продукти харчування, за фураж для війська тощо. У результаті війни російська армія захопила дуже багато ворожих гармат, тож у керівництва армії виникла ідея переплавляти ці гармати та робити з них мідні гроші. Для цього потрібно було створити монетний двір. Втілювати ідею в життя узявся такий собі барон Гартенберг Садогурський (ім'я „Гартенберг” дослівно перекладається з німецької як „Сад-гора”). Він був танцем, але польським підданим, і йому дозволили самому обрати місце для майбутнього монетного двору. Він розвідав місцевість і зупинився на території нинішньої Садгори.

Для виплавки монет потрібно було багато лісу, а також – близькість води, а в цьому місці усе це було під боком. Довкола нас на пагорбах – ліси, а в низинах текли невеличкі річечки, які пізніше зникли. Землі ці були незаселені, у власності гздів сусідніх населених пунктів. Тому вирішили монетний двір створити тут.

„Викарбувані монети обслуговували грошові системи тодішньої Російської й Османської імперій та Валахії – Молдовського князівства”, – розповідає краєзнавець, дослідник Садгори Дмитро Сірман.

Поки тривала війна, у 1771 році вийшла перша пробна партія мідних монет із Садгірської монетарні. Дослідник показує фото цих перших монет і пояснює, що монетний двір у Садгорі став першим мануфактурним виробництвом на Буковині.

Після війни потреба у монетному дворі відпала й він припинив існування. Але поселення у Садгорі вже облаштувалося і почало розвиватися. Серед населення переважали євреї, також була значною польська та українська громади. За переписом, на початку ХХ століття приблизно 80% населення Садгори становили євреї. Ще майже 10% складала польська громада і решта – українці.

„У результаті домовленостей ця частина Буковини відійшла до Австрійської імперії. Тут тоді було не просто поселення, а й окремий ринок, кам'яниця, гуральні, олійниці, інше виробництво. Місто вже було настільки розвинене, що навіть поставало питання, де розміщувати адміністрацію – у Садгорі, чи в Чернівцях”, – продовжує розповідь дослідник.

На початку ХІХ століття у Садгорі з'явився новий власник – барон Мустьяца. Він скупив ці землі та добився від австрійського уряду, щоб тут проводили щорічні ярмарки. Садгорі дали статус торговельного містечка й зобов'язали проводити щорічно чотири великі ярмарки і вісім малих.

„Це дало величезний поштовх у розвитку Садгори, вона з'явилася на картах світу і Європи. Тут організовувалися величезні ярмарки. Щоб ви собі могли уявити, за один виторг тут продава-

лося 10-12 тисяч голів худоби. Це одні з найбільших у Європі ярмарків. Ця худоба транспортувалась у Польщу, в Німеччину, Голландію тощо. А приганяли продавати її господарі з Києва, Херсона, Вінниці та з інших міст сучасної України. Тут були величезні пасовища, де могла розміститися худоба. Такі ярмарки тривали не один день – і продавцям, як і покупцям, необхідно було десь їсти, спати. У Садгорі відкрилися гуральні, запрацювали додаткові виробництва: почали продавати пшеницю, іншу сільськогосподарську продукцію. У містечку працювало три банки. Це поклато початок стрімкому розвитку Садгори, тут з'явилася перша адміністрація”, – говорить Сірман.

Дослідник показує на будівлю біля головної площі району, яка добре збереглася. Взагалі, у центрі Садгори є багато старовинних будівель ще з кінця ХVІІІ – початку ХІХ століття. Вони використовувались по-різному.

„Наприклад, цей католицький костел, який є одним із найгарніших і найдавніших костелів на Буковині, у радянський час перетворили на величезний склад брухту. Неподалік розташовувався польський народний дім, який після приходу радянської влади перетворили на російськомовну школу для дітей партійної радянської номенклатури та російських переселенців з усього Радянського Союзу. Нині тут розміщується місцева загальноосвітня школа”, – каже краєзнавець.

Перші євреї тут з'явилися, коли організовувалися величезні ярмарки. Але масове заселення євреями цих земель почалося тоді, коли тут оселився цадик Ізраель Фрідманн у 1842 році. Це засновник відомої садгірської династії хасидів, яка не перервана й досі. Його нащадки приїжджають зі США у Садгору і проводять прийоми у відновленні синагозі.

Для звичайних євреїв, які приходили сюди з усього світу, він був „чудодійним рабином із Садагури”, ясновидцем і пророком, який міг віщувати долю, майбутній шлюб, угоду, чи сказати, куди зникла курка, що забігла на сусідський город. За переказами, навіть смертельно хворі люди зцілювалися, доторкнувшись до його одержі. Люди вірили, що в рабина переселилася мудрість царя Соломона, тому його слова були пророками.

„Засновник хасидизму у Садгорі Ізраель Фрідманн був для місцевих євреїв і наставником, і суддею, й керівником громади та духовним її лідером. До нього на прийом записувалися найзаможніші люди того часу. Коли австрійський імператор їхав із Відня, то спочатку завертав до Садгори на прийом до цадика Фрідманна, а потім уже їхав до президента краю в Чернівці”, – розповідає Дмитро Сірман.

Він був надзвичайно багатою людиною. За його кошти збудували розкішний архітектурний ансамбль із червоної цегли. Деякі елементи перекукуються з архітектурними рішеннями Резиденції мітрополітів Буковини і Далмації (нині Чернівецький університет). Поділяють, що чеський архітектор Йозеф Главка, побувавши на прийомі у цадика, надихнувся цією будівлею і пізніше спроектував будівлю нинішнього Чернівецького університету. Але достеменно не відомо, хто був архітектором єврейської резиденції цадика і чи має він якийсь відношення до Чернівецької Резиденції.

Цадик Фрідманн помер 1850 року. Ще за життя він передбачив день своєї смерті і заповів поховати його на єврейському цвинтарі у Садгорі. Нащадки садгірського цадика нині проживають в Ізраїлі, США, Бельгії, Великій Британії.

Саме через резиденцію цадика Фрідманна, до якого приїздили на прийом поважні люди з усього світу, Садгору називали „малим Єврейським Ватиканом”.

Цадик Ізраель Фрідманн похований, як і заповідав, на місцевому єврейському кладовищі, поряд – могили його батьків і дітей. До його могили приїжджають юдеї з усього світу. Дмитро Сірман каже, що за своєю значущістю він був не менш важливий для юда-

їудаїзму, аніж той, що похований в Умані.

Резиденція садгірського цадика складалася із синагоги, двох партерових будівель по боках, будинку, де мешкала сім'я цадика, господарських приміщень, конюшень та великого парку позаду будівлі.

Біля відреставрованої синагоги зруйнована будівля частини колишньої резиденції цадика.

„Багато років і десятиліть це було паломницьким місцем. Тут була синагога, ритуальний центр і величезна приймальня цадика Ізраеля Фрідманна. Тут прості люди могли чекати на прийом до нього й по два тижні”, – говорить мій екскурсовод.

Усередині будівля виглядає ще величистою, аніж ззовні. Проте єврейський храм відзначається своєю демократичністю. Коли з усього світу з'їжджаються паломники у Садгору, то багато з них ночують усередині синагоги. Вдень моляться, а увечері стелять собі на підлозі й тут сплять.

„Тут є окрема приймальня нащадка садгірського цадика Ізраеля Фрідманна, який нині живе у Нью-Йорку. Він проводить тут прийом на великі єврейські свята. З іншого боку є окрема кімната для трапез. Тут також є святе місце для юдеїв, де вони зберігають Тору й інші священні книги”, – додає Дмитро Сірман.

Внизу на першому поверсі моляться чоловіки, а на другому, ніби захиновані за колонами, – жінки.

Практично весь архітектурний ансамбль частково або повністю був зруйнованим у роки війни, як і більшість Садгори. Майже не порушено залишилась лише будівля синагоги.

„Цю будівлю від руйнувань урятувало те, що тут розмістили госпіталь Червоного Хреста. І на будівлі майорів хрест. Тому саме так сталося, що від руйнувань війни будівлю синагоги врятував хрест.

Із приходом радянської влади у цьому приміщенні організували ремонт військової техніки. Будівля з часом пошкодилась, покрівлі взагалі не було. А вже у наш час нащадки цадика Фрідманна почали працювати над реставрацією синагоги. І в 2016 році відновлену синагогу відкрили”, – повідомив краєзнавець.

Засновник хасидизму в Садгорі цадик Ізраель Фрідманн започаткував новий напрямок релігії, який проповідував багатство, розкіш, радість. І багато дослідників єврейської культури стверджують, що саме у Садгорі зародилася мелодія всесвітньо відомої пісні „Хава нагіла”. Її назва на івриті в буквальному перекладі означає „радіймо”.

„У часи першої світової війни євреї, які виїхали звідси в Палестину, перенесли свої традиції й ті пісні, які вони тут співали, туди. І саме там автор цієї пісні, відомий дослідник єврейського фольклору Авраам Цві Ідельсон записав почуту від садгірських хасидів мелодію і поклав її на свої слова у 1915 році. Записав – і забув про неї. Але коли у 1918 році він організовував великий святковий концерт у Палестині, то йому хотілося, щоб наприкінці цього дійства пролунала весела, життєрадісна пісня. І саме у 1918 році пісня „Хава нагіла” вперше зазвучала та з тих пір набула шаленої популярності в усьому світі”, – розповів Дмитро Сірман.

Він також згадав, що у 2013 році американські автори єврейського походження знімали документальний фільм про те, як виникла пісня „Хава нагіла”. Вони об'їздили багато країн світу й Європи, вивчаючи різні документи та досліджуючи походження пісні. Вони також дійшли висновку, що саме у Садгорі зародилася ця популярна мелодія. Спочатку вона була дуже повільною, а свого сучасного звучання набула приблизно у 1930-х роках.

Незважаючи на те, що у місті Садгора довго переважало єврейське населення, тут мирно уживалися і католицька, й греко-католицька, і православна, й іудейська громади, які відвідували кожну свої храми. На території сучасної Садгори діє римо-католицький костел, греко-католицький храм, православна церква та відновлена єврейська синагога.

Віталій ОЛІЙНИК, Чернівці.

„Ну, постривай!” та євреї

Люди покоління 60+ повинні пам'ятати, який ажіотаж стояв біля кінотеатрів країни, тільки-но на їхніх афішах з'являлося оголошення про показ чергової серії „Ну, постривай!”.

Черга до каси кінотеатру розтягувалась на десятки метрів. Потрапити на сеанс вважалося великим успіхом, адже у залі був аншлаґ. У СРСР мультфільми були дуже улюблені як юними глядачами, так і дорослою публікою. Однак „Ну, постривай!” перевершував собою все раніше створене, а побачити його першим нові серії вважалося абсолютним везінням.

І ось що цікаво. Якось так у Радянському Союзі виходило, що найкращим російським лінгвістом був єврей Дітмар Ельяшевич Розенталь, кращими російськими вченими в різних галузях, письменниками-гумористами вважалися особистості єврейської національності.

Ось і з мультфільмом „Ну, постривай!” вийшла подібна історія. Коли наприкінці 1960-х у „Союзмультфільмі” виникла ідея зняти картину для дітей, в якій розповідалося б про те, як недобре ображати маленьких і беззахисних, до його керівництва були викликані кращі з молодих представників письменників гумористичного жанру.

І ось перед очима глави „Союзмультфільму” постали Фелікс Камов, Олександр Курляндський, Аркадій Хайт та Едуард Успенський. З усього квартету гумористів лише Успенський не був євреєм. Щоправда, він покинув компанію ще до того, як почалися зйомки фільму. Далі працювала лише група веселунів-євреїв, і те, що в них вийшло, справді стало культовим серед радянських дітей різних віків. Так вийшло, що найбільш помітним у мультфільмі став його від'ємний герой Вовк. А ось позитивний герой Заєць використовувався як місце застосування його сил, правда, практично завжди невдало.

Керівником групи сценаристів був Фелікс Камов (рідне прізвище Кандель). Вже під час роботи над проектом він вирішив емігрувати до Ізраїлю. У СРСР вкрай негативно ставилися до людей, які хотіли виїхати на постійне місце проживання за кордон, а у випадку з Камовим ситуація ще більше посилюлася, адже він був досить відомим людиною. Тож проект „Ну, постривай!”, що називається, „підвис” і опинився на межі закриття. Врятувала мультсеріал тільки загальне кохання різноманітних глядачів. Мало того, „Ну, постривай!” подобався багатьом партійним керівникам і самому генсеку Леоніду Іллічу Брежнєву, чие слово практично завжди виявлялося вирішальним.

А Камов до Ізраїлю таки виїхав. На історичній батьківщині він припинив писати гумористичні мініатюри, а займався більш серйозними речами. Його перу належать шеститомне видання про історію євреїв Росії та двотомник „Земля під ногами”, що розповідає про історію сіонізму.

Найбільше над фільмом працював Олександр Курляндський. Ймовірно, він походив з прибалтійських євреїв, хоча в даному випадку це не особливо і важливо. З кіномистецтвом Олександр Юхимович

до „Ну, постривай!” вже давно був на „ти”. Він співпрацював із сатиричним художнім кіножурналом „Фітіль”. Однак у мультиплікації сценарій для „Ну, постривай!” був його дебютом. Що цікаво, згодом, коли стало модним трендом ляяти все радянське, письменника-сатирика звинуватили у плагіаті. Він, мовляв, для „Ну, постривай!” використовував напрацювання американського мультсеріалу „Том та Джеррі”. Олександр Юхимович слабо відмовлявся, говорячи, що він у віці не бачив американський виріб. Швидше за все, це була спроба виправдатися, проте те, що радянський Вовк та Заєць не мають нічого спільного з американськими котом та мишеням, видно просто неозброєним оком.

Прізвище Аркадія Хайта можна побачити в титрах багатьох радянських мультфільмів. До речі, у перекладі з іврити його прізвище означає „кравець”. Очевидно, хтось із його предків мав відношення до цієї класичної єврейської професії. Хайт, як і Курляндський, пройшов школу „Фітіль”, а пізніше брав участь у написанні сценаріїв для дитячого гумористичного кіножурналу „Єрпаш”. Його часто запрошували в різні гумористичні програми, де доводилося відповідати і на питання глядачів.

У ході однієї з таких творчих зустрічей йому було поставлено запитання: „Чи з'їсть колись Вовк Зайця?”. Хайт знайшовся негайно, відповівши, що поки сценаристи фільму хочуть їсти, Вовк Зайця не зловить і не з'їсть. Так, власне і сталося. Навіть в останніх, вкрай невдалих серіях, спроби пожитися зайчатиною Вовку не вдалися.

Як і у випадку з Камовим, Хайт не зацілювався тільки на гумористичних мініатюрах. Він співпрацював з єврейським театром „Шалом”, для якого писав безліч речей. Крім того, його перу належить низка серйозних творів про життя євреїв.

Що цікаво, над серіалом працювали деякі представники єврейської національності, як то кажуть, опосередковано. Так 10-ту серію Анатолій Папанов не міг озвучувати через гастролі його театру. До справи залучили Геннадія (Гірш Мойсейовича) Дудника. Той відпрацював образ Вовка настільки схожим, що глядачі не помітили підміни. Щоправда, режисер фільму В'ячеслав Михайлович Котьоночкін пізніше говорив, що точно відтворити Вовка, як це робив Папанов, йому не вдалося, проте серія вийшла цілком вдалою.

І ще кілька моментів. Музику для мультфільму (серії з 9 до 14), серед інших, писав Олександр Гольдштейн. У парі епізодів Вовк насистував мелодію „Пісні про друга” Володимира Висоцького, а у спортивній серії звучала пісня „Кульгавий король”, яка на той час виконувалася співаком Вадимом Мутерманом.

До речі, вже в 1990-х роках, була спроба продовжити зйомки мультсеріалу, однак зміна покоління і напрями розвитку самої країни призвели до того, що історія Вовка і Зайця стала глядачам нецікава. В результаті нові серії вийшли блідою тінью того, що було раніше, і проєкт закрили, хоча над продовженням серіалу теж працювали євреї – Вадим Меджибовський та Лариса Брокман.

Анна БОК.

Сім неймовірно сміливих жінок біблійних часів

Історія Ізраїлю сповнена не лише біографіями мудрих і хоробрих чоловіків. Для величі країни жінки також зробили чимало корисного. Можна навіть сказати й так: здійснення деяких єврейських жінок настільки важливе, що без їхньої участі історія євреїв як нації могла б скластися зовсім інакше.

Мір'ям. Свою головну справу Мір'ям зробила в Єгипті. Вона була дочкою Амрама, одного з очільників місцевої єврейської діаспори. Час тоді був важкий. Фараон, який правив країною, вирішив зменшити кількість євреїв у Єгипті найкардинальнішим способом: він наказав позбавляти життя всіх новонароджених єврейських хлопчиків. І так уже вийшло, що саме тоді у батьків Мір'ям Амрама та Йохевед народився син. За законом його треба було вбити, але його мати була акушеркою, а сестра змалку їй допомагала, тому народження хлопчика для представників влади сталося непомітно.

Однак довго ховати дитину було неможливо, тож жінки пішли на хитрість. дочекавшись, коли дочка фараона Батья, дівчина добра і милосердна, вийде до річки, Мір'ям з матір'ю покляли хлопчика у просмолений кошик, після чого відправили його пливати річкою. Батья помітила кошик, витягла з води, і побачила всередині миле немовля. Дівчина вирішила забрати його собі, і тут, ніби випадково, поруч з'явилася Мір'ям. Вона й допомогла Бат'ї вигодувати, виростити та виховати хлопчика. Ним був Мойсей — людина, яка через кілька десятиліть вивів євреїв із Єгипту.

Рахав. Ця жінка не належала до єврейського народу, але заради нього вона здійснила справжній подвиг, який міг коштувати їй дуже дорого. Після 40 років блукання пустелею євреї вийшли до Святої Землі в районі ханаанського міста Єрихон. Їм за всяку ціну потрібно захопити цей населений пункт, але, не знаючи, що відбувається всередині нього, атакувати Єрихон було дуже ризиковано. Тоді до міста надіслали двох розвідників, які й мали вивідати секрети системи оборони.

Незважаючи на всі запобіжні заходи, шпигунів вирахували, і за ними вирушив загін стражників. Самі ж євреї на ніч зупинилися в шинку місцевої жінки Рахав. Коли стражники прийшли до її будинку, вона не видала єврейських розвідників, а допомогла їм сховатися і непомітно вибратися з міста. Для себе вона випросила лише одну умову: під час майбутнього штурму ні вона сама, ні її діти не повинні постраждати. Їй це було обіцяно, і Рахав із дітьми стали єдиними єрихонцями, хто вижив після взяття міста євреями. Сама Рахав згодом прийняла іудаїзм і вийшла заміж за Ісуса Навина.

Рут (Рудф). Ця історія трапилася в епоху Суддів. Випадково моавітянська принцеса Рут стала дружиною одного з євреїв, що нале-

жав до дуже авторитетного в Ізраїлі роду. Але чоловік її помер, залишивши дружину бездітною вдовою. З-поміж близьких родичів у неї залишилися тільки сестра та свекруха Наомі, яка, будучи вже жінкою у віці, вирішила повернутися з Моава до Ізраїлю. Рут пішла разом із нею, незважаючи на те, що Наомі відмовляла молоду невістку.

В Ізраїлі на жінку чекала крайня бідність, але Рут не покинула Наомі і в цій ситуації. Навпаки, вона всіма силами намагалася поліпшити існування свекрухи. Це було помічено родичем Наомі Боазом, який не тільки допоміг Рут, а й незабаром одружився з нею. Їхнє спільне життя тривало дуже недовго, але у Рут і Боаза народився син, який згодом став дідусям самого царя Давида. За відданість і скромність, Вс-вишній нагородив Рут доголіттям. Вона ще змогла побачити свого правнука Давида на троні Ізраїлю.

Естер (Есфір). Свій подвиг Естер здійснила під час Вавилонського полону євреїв. Дівчина, що залишилася без батьків, проживала в будинку свого дядька Мордехая — голови єврейської громади у Персії. Випадок розпорядився так, що її помітив правитель Перської імперії Ахашверш, який узяв її собі за дружину. І все було б добре, якби не підступи Амана, найближчого радника перського царя. За те, що царедворець був великим боржником Мордехая і не бажав віддавати борг, вирішив просто вбити всіх євреїв країни.

У Персії Аман був дуже авторитетною людиною і правитель прислухався до думки радника. Але про трагедію, що готується, дізналася Естер. Вона і вирішила зробити все від неї залежне, щоб запобігти масовому вбивству євреїв. У результаті дівчина зуміла зробити так, що Ахашверш подумав, ніби Аман буде підступити проти нього особисто, і тільки-но він це зрозумів, доля вельможі була вирішена. Він сам і всі його сини були страчені, а величезна кількість євреїв, що проживали в Персії, отримали порятунок. На згадку про цю подію юдеї відзначають свято Пурим.

Єсудіт. Ця молода жінка прославилася під час боротьби Маккавеїв проти грецького панування. В ході війни, що зав'язалася, одне з іудейських міст обложили ворожі війська, перекиривши доступ до їжі і води. Після місячної облоги в місті практично закінчилися всі запаси, і старійшини були готові піти на капітуляцію. Але в цей момент на їхньому шляху стала дочка первосвященника Єсудіт. Вона мала свій план порятунку міста.

Нібито таємно вибравшись з міста, Єсудіт вирушила до самого командувача греко-сирійського війська Олоферна. З собою мала тільки солоний сир і вино. Олоферн прихильно прийняв миловидну молоду жінку. В ході зустрічі вона пообіцяла допомогти ассирійсько-

му полководцю заволодіти містом. Ідея без бою зайняти місто, та ще й скористатися послугами гарної жінки настільки захопила Олоферна, що він втратив обережність. Під час третьої зустрічі Єсудіт напоїла воєначальника вином, і коли той, сп'янівши, заснув, його ж мечем знесла тому голову. Відрубана голова поваленого противника підняла дух мешканців обложеного міста, а безголовий труп командувача викликав страшну паніку у війську. Так подвиг однієї хороброї жінки допоміг євреям перемогти військо ворога, що перевищував їх силу і можливості.

Шломціон (Саломея Олександра). Саломея була другою і останньою жінкою, з цариць, що коли-небудь правили Іудеєю. Її чоловік, Олександр Янай, був не надто добрим правителем. Багатьох видатних людей Іудеї він або наказав вбити, або відправив до в'язниці. Країна практично поринула у хаос. Але Олександр Янай помер, і як всякий диктатор, навіть після смерті вирішив зробити все не так, як належить за законом. Трон він передав, не сину-спадкоємцю, а дружині.

На щастя, Саломея Олександра виявилася жінкою спокійною, розважливою та розумною. Вона встановила з мудрецами Тори добрі відносини, випустила з-під варти рабів, ув'язнених її чоловіком, зміцнила армію і реорганізувала оборону міст країни. З іншого боку, цариця виявилася добрим дипломатом. Це допомогло Іудеї кілька років не зазнавати нападів ворогів, тоді як сусідні країни із завидною регулярністю зазнавали спустошливих набігів. Дев'ятиріччя правління Шломціон стали для країни благословенними. На жаль, діти її, Гірган та Арістобул, не змогли продовжити лінію матері, і в результаті Іудея втратила незалежність.

Мінна зі Шпейсра. Це єдина з єврейських жінок-героїнь здійснила свій подвиг не за біблійних часів. Вона жила в період Хрестових походів, які завдали шкоди європейським євреям анітрохи не менше, ніж їхнім палестинським єдиновірцям. Під час Другого Хрестового походу хрестоносці увійшли до міста Шпейер. Перше, що вони зробили після пограбування міста, це зажадали від юдеїв, що проживали у ньому, прийняти християнство. Вибір був невеликим: або жити християнином, або померти юдеєм. Євреї обрали другий варіант.

Найбільше «славні лицарі» знущалися над маленькою слабкою жінкою Мінною. Думаючи, що вона не встоїть перед наполегливими вимогами хрестоносців, тим більше що сліди переконання, порубані мечами, лежали на землі буквально під ногами. Мінні запропонували вибір. Але жінка прийняла єдине для себе правильне рішення, відмовившись прийняти християнство. За це її зазнали тортур, і перед тим, як стратити, Мінні відрізали язика і та обидва вуха.

Редакція: IsraLove.

Єврейка, чиє обличчя знає весь світ

діграв надалі дуже важливу роль.

У визначений термін Зінгер пішов із життя, залишивши по собі солідну спадщину — приблизно 22 мільйони доларів. Звичайно, навколо цього розгорілися нежартовливі пристрасті. Претендентів на спадок було чимало: одних дітей Зінгера було 18 осіб. Але боротьбу виграла Ізабелла. Отримавши „головний приз“, вона набула статусу однієї з найбагатших жінок Америки. Зрозуміло, що маючи при собі солідний капітал, досить молодий вік і привабливу зовнішність, вона не збиралася все життя носити жалобне вбрання.

Незабаром знайшлася гідна пара — голландський скрипаль Віктор Ройбстет. Мало того, що ця людина була світовою знаменитістю, вона ще й володіла дворянським титулом. Вийшовши за нього заміж, Ізабелла стала графінею Кампоселіце. Навіть у наші дні ця названість графського титулу грає чималу роль у житті людини, а тоді це був зовсім інший рівень спілкування і можливість допуску до світського суспільства.

Незабаром новоспечена графиня Кампоселіце стала зіркою світських раутів. Тут, власне, нічого дивного немає, адже Ізабелла як і раніше виглядала чудово, а наявність грошей дозволяло їй носити найдорожче та наймодніше вбрання. На такі заходи часто запрошувалися представники богеми, і одного разу жінка привернула увагу відомого скульптора Огюста Бартольдї. Для майстра сама поїздка Сполученими Штатами була хвилюючим заходом, а зустріч із Ізабеллою лише додала приємних вражень.

Швидколітнє знайомство на світському рауті згодом перейшло у досить міцну дружбу двох нестандартних людей. Що бачила Ізабелла в Огюсті, тепер важко сказати. Але ось Бартольдї, мабуть, побачив у цій представниці прекрасної половини людства якийсь образ вільної жінки, що зуміла вирватися з закостенілих рамок людських пріоритетів. Результат не змусив себе чекати: Огюст Бартольдї почав ваяти статую, взявши за зразок Ізабеллу.

Робота виявилася не простою. Досить сказати, що лише початкова версія гіпсової скульптури була 11-метрового розміру. Вирішивши представити свій витвір як зразок американської мрії, що збулася, автор вклав в одну руку жінки смолоскип, а в іншу — кам'яну скрижаль, на якій вбито дату прийняття Декларації незалежності США. Так і з'явилася на світ знаменита скульптура зі смолоскипом і скрижалями, що є символом свободи.

Скульптурне творіння було запропоновано США як подарунок до 100-річчя незалежності держави. Дар був прийнятий, але далі потрібно було знайти найбільш гідне місце для її встановлення. Мало того, гіпсову модель слід перетворити на справжній пам'ятник. Зрозуміло, що таку роботу один Бартольдї не зміг би зробити. І тоді до грандіозного проекту на добровільних засадах приєдналося багато відомих людей.

Наприклад, інженер Ейфель розробляв систему внутрішньої підтримуючої арматури. Медіамагнат Джозеф Пулітцер, використовуючи сторінки своїх видань, збирав кошти на будівництво ста-

туї. Підключився і легендарний герой Громадянської війни генерал Шерман. Він особисто вибирав для величезної статуї найкраще місце.

Те, що проект був справді грандіозним, кажуть такі цифри. Готова статуя була спорудною заввишки 50 метрів. Для її облицювання вибрали мідь, для чого потрібно було використовувати 31 тону мідного листа. І це крім інших матеріалів, що застосовуються при зведенні пам'ятника.

Інтерес представляє і місце встановлення статуї: невеликий острів Бедлоу, що у Верхній бухті Нью-Йорка. У цьому було закладено глибоке значення, адже в ті роки абсолютна більшість людей, які прибувають морем до США, потрапляли в країну саме через Нью-Йорк. І при підході до міста їх зустрічала колосальних розмірів велична жінка з обличчям античної богині. Особливо вразливі журналісти ще у процесі будівництва монумента його порівнювали з Колосом Родоським.

Другий чоловік Ізабелли прожив з нею у шлюбі недовго, і через кілька років помер. Але на самоті графиня Кампоселіце жила недовго. Новим її чоловіком став Поль Сохек, багатий колекціонер творів мистецтва. Цілком можливо, що, знаючи про життєвий шлях своєї нової дружини, він і її вважав вдалим придбанням для своєї колекції. Але як би там не було, нев'яжуча і безжурна 50-річна красуня знайшла новий будинок і поважного чоловіка.

Останній період життя Ізабелла Бойер, графиня Кампоселіце, провела в Парижі, рідному для себе місті. Там же вона і закінчила свій життєвий шлях, померши в 1904 на 63 році життя. Зараз про її існування нагадує лише знаменита статуя на острові Бедлоу поблизу Нью-Йорка.

Марина СЛІВІНА.

Історія дівчини з 20-шекельової банкноти

23 листопада 2017 року в Ізраїлі були пуцнені в обіг грошові знаки нового зразка, і серед них — банкнота з портретом поетеси Рахель Блювштейн та рядком її віршування. Хто вона, ця дівчина з сумними очима?

На новій 20-шекелевій купюрі зображена відома ізраїльська поетеса Рахель Блювштейн на тлі пальм та озера Кінерет. Там же розміщено кілька рядків з її вірша „Мій, Кінерет, рідний! Ти ж був? Чи сон це мій?”

Своєю популярністю цей невеликий сумний вірш завдячує композитору Іегуді Шарету, який написав музику до нього вже після смерті Рахелі. Пісня „Кінерет шелі” стала однією з найбільш виконуваних та улюблених ліричних пісень в Ізраїлі.

Рахель Блювштейн народилася 3 жовтня 1890 року у Саратові. Батько Рахелі — Ісер Лейб Блювштейн (1833, Полтава — 1923, Тель-Авів) — восьмирічної дитиною був відданий в кантоністи. Коли через 25 років учасник оборони Севастополя Ісер Блювштейн відслужив свій термін у царській армії, він не мав нікого в цілому світі. Але він зумів розпочати життя спочатку — створив свою справу у В'ятці, розбагатів, одружився, став батьком дванадцяти дітей. Мати Рахелі, Софія Еммануїлівна Мандельштам, була жінкою освіченою, знала мови, листувалася з видатними діячами російської культури, зокрема, з Львом Толстим.

Пізніше частина сім'ї переїхала до Полтави, де пройшли дитинство та юність поетеси. Там вона навчалася в єврейській школі з викладанням на ідиші та російській мовами, брала перші приватні уроки івриту. З 15 років почала писати вірші російською мовою. Закінчивши школу, Рахель разом із молодшою сестрою Шошаною поїхала навчатися до Києва (Рахель — живопису, Шошана — літератури та філософії).

У 1909 р. Рахель залишила Російську імперію — як вона думала,

назавжди. Дівчина разом із сестрою Шошаною сіла на корабель в Одесі, який доставив їх до порту Яффо. Пізніше до них приєдналася третя сестра Бат-Шева.

Три сестри оселилися разом у Реховоті. Треба було жити, заробляти, і вони влаштувалися працювати в дитячий садок. Там вони зробили те, що пізніше робитиме кожна нова хвиля алії — навчалися іврит у дітей у садочку. Щоб удосконалити мову, сестри пообіцяли спілкуватися російською тільки від заходу сонця до сходу.

1911 року Рахель переїхала на інший кінець майбутньої країни — до озера Кінерет. Вона оселилася на фермі в комуні з 14 молодих жінок, які разом навчалися сільськогосподарській справі.

Старші товариші помітили здібну дівчину і направили її на навчання до Франції, щоб вона повернулася на єврейську землю дипломованим агрономом.

У 1913 році Рахель їде до Тулузи (Франція) навчатися на агронома, звідки літом їздила до Італії брати уроки живопису (у Римі тоді жив її брат Яків). Перебування в Тулузі тривало два навчальні роки.

Університет закінчила з відзнакою і планувала повернутися до Кінерета. Але тут в її житті стався трагічний перелом. Перед поверненням до Ерец-Ісраеля Рахель вирішила відвідати родину у Полтаві. Вона не взяла до уваги зміну обстановки в Європі: спалахнула Перша світова війна, і виїхати в Палестину стало неможливо.

Вимушена залишитися в Росії, Рахель присвятила себе роботі з дітьми єврейських біженців у Бердянську та Саратові, потім жила у родичів в Одесі. В Одесі вона працює вчителькою, займається перекладами з іврит на російську, публікує в сіоністському тижневику „Єврейська думка” вірші та нариси про Ізраїль. Тоді ж вона вперше захворіла на туберкульоз. У 1916 від цієї хвороби померла її мати.

Лише після війни, у грудні 1919 року, Рахель вдалося повернутися в Ерец-Ісраель. Вона припливла на єврейську батьківщину на ко-

раблі „Руслан” — знаменитому судні, яке доставило в Ерец-Ісраель ліпших представників єврейської інтелігенції Одеси. Багато пасажирів корабля стали засновниками ізраїльської культури.

Нарешті, через багато років мрія Рахель здійснилася: вона почала жити і працювати агрономом у кібуці Дганія на березі Кінерета. У вільний час писала вірші. Але тут дав знати про себе туберкульоз. Хвороба загострилася. Рахель схудла, страшенно кашляла. Працювати у полі вже не могла. Стала вчителькою, але в кібуці почали лунати голоси, що це небезпечно — туберкульозом можуть заразитися учні. Рахель не залишалася нічого іншого, як залишити Дганію та перебраться до центру країни.

Самотня, важко хвора, в скромній квартирці в Тель-Авіві вона напише найкращі свої вірші, наповнені смутком за минулими щасливими роками. З кожного рядка лунав сум за нездійсненими мріями жити і любити на березі Кінерета. Також вона займалася перекладами віршів з російської, французької та ідишу на іврит. Багато її віршів було перекладено на музику і стали національними піснями Ізраїлю.

Вірш „Мій Кінерет рідний! Ти ж був? Чи сон це мій?” було надруковано у другому збірнику віршів Рахель.

16 квітня 1931 року Рахель померла. Їй було лише 40 років.

Іегуда Шарет, брат другого прем'єр-міністра Ізраїлю Моше Шарета, був близько знайомий з Рахель і любив її вірші. Він дізнався про смерть поетеси, коли перебував на навчанні в Німеччині. При отриманні скорботної звістки йому відразу спала на думку сумна мелодія. Вона і стала музикою для його улюбленого вірша.

А мрія Рахель „жити та любити на березі Кінерета” здійснилася після смерті. Поетеса похована поряд з озером. Могила стала місцем паломництва для шанувальників її таланту. На надгробному пам'ятнику немає прізвища, лише поетичний псевдонім, під яким його знає кожен у Ізраїлі — Рахель.

Леон ЛЕВІТАС.

Гирш

Утром приехали из похоронного бюро увезти тело нашего соседа, Гирша. Он жил в квартире над нами, маленький человек с пятнами оставленными старостью на лице и на руках, с номером на кисти. Тихий маленький человек.

Когда он переехал в наш дом, постучал в мою дверь и представился: „Здравствуйте, я ваш новый сосед – Гирш“.

Мы поздоровались, и я почувствовал себя неудобно. На следующий день зашёл в ближайшую кондитерскую, взял шоколадные шарики и поднялся к нему.

Он обрадовался. Обрадовался, как ребёнок, к которому пришёл друг. Да, что там, он был именно таким ребёнком, счастливым от того, что друг зашёл в его дом.

Он пригласил меня войти и так смотрел, что хоть я совсем не собирался терять время в квартире, где всё пропахло старостью, вошёл. На удивление дом был чистым и светлым. Гирш старался, чтобы я почувствовал себя хорошо. Чай. Удобное кресло. На стене висели портреты двух детей, пятерых внуков (двое в армии, одна замужем) и правнука. И ещё одна, чёрно-белая. „Жена, – сказал он смущаясь. – Да будет благословенна её память“.

У меня запершило в горле. Гирш почувствовал моё смущение и показал на другой снимок висевший на стене: „А это победа!“ Он попытался перехватить мой взгляд, и я кивнул: „Да, да, действительно, победа“.

„Они присылают мне фотоснимки на компьютер, а я распечатываю и развешиваю“. Гирш похвастался своими технологическими познаниями, которых у людей в его возрасте нет. Перед тем, как уйти, он словил

мою руку и сказал: „Если ты как-нибудь захочешь попить чаю, приходи“, и осёкся: „Я почти всегда свободен“. И я стал приходить. Обычно раз в неделю. Сидеть и слушать. Слушать, как он рассказывал.

Берген Бельзен, 1944. Люди? Люди умирали, как мухи. Ничего человеческого в нас почти не оставалось. Пришёл транспорт с голландцами. Они умирали от тифа один за другим. Падали, как домино. Стоя в шеренге. Нечего было есть. Чтобы выжить надо есть всё. Так надо. Неважно откуда мясо.

Освенцим, 1942. Эсэсовец вытащил меня из строя. На лице скука. „Лай, собака!“. Стоя на четвереньках лаю. Пять палок. „Плохая собака“, ещё пять. Кровь из носа и из ушей. Валюсь в грязь и лаю.

История за историей. Ужас. Холодный. Леденящий. После войны он нашёл брата. Познакомился с женой, показывает на её портрет: „Посмотри, какая она была красивая“. Они поженились и добрались до Израиля. Родилась дочь, потом сын. Его жена не увидела правнука. Рак лёгких.

Только когда пришла к нему старшая внучка в армейской форме, его прорвало. Слезы. Он не мог их сдержать. „Смотри. Смотри!“, – он показывал на фотографию, гордо висящую посередине, улыбающийся солдат в красном десантном берете. „Это победа!“

Мой дорогой, мой хороший Гирш.

Похоронное бюро забрало его утром, и я подумал: „Как он сумел умереть в такой день, в День памяти жертв Катастрофы?!“ Душа его ушла на небо к чистым и святым, он заслужил лёгкую смерть, заслужил жизнью. После похорон я поднялся к его двери, ждал, что придут дети или внуки. Я хотел рассказать им о нём. Про их отца, про деда. Про хорошего и трогательного Гирша. Про моего Гирша. И тут поднялась она. Дочь. Поднялась по крутым ступеням и остановилась,

Еврейская майса

сдерживая одышку, глядя прямо мне в глаза. Женщина лет шестидесяти. Она улыбнулась и поздоровалась.

– Здравствуйте, – сказал я. – Здравствуйте, дочь Гирша.

– Нет, нет, – ответила она, – я соцработник. Гирш был одиноким, у него не было детей.

Я горько улыбнулся. Как раздражают эти люди, как ничего не знают о своих подопечных. Я посмотрел на неё и сказал:

– Ты ошибаешься. Зайди в дом. В гостиной вся стена увешана фотографиями его семьи, покойной жены, детей, внуков. Его внука, бойца и десантника... Его победы.

Улыбка сошла с её лица. Она открыла дверь, мы вошли. В светлую и чистую квартиру. Я чувствовал, что Гирш всё ещё здесь, что вот-вот откроется дверь кухни. Женщина говорила не глядя:

– У него была жена. Жена и дочь. Их убили в Освенциме, как только они сошли с транспорта. В тот же день. В газовой камере. Его жена была на последних месяцах беременности...

Я стою и молча качаю головой. Она ошибается и ничего не знает! Я показываю на фотографии висящие на стене:

– Тогда, кто они?! Кто все эти люди!?"

Она вздыхает. Кладёт руку мне на плечо.

– Он распечатывал снимки из Интернета. Находил фотографии людей из соцсетей, распечатывал и вешал на стену.

Слезы душат меня. Не могу их остановить. Не могу сказать ни одного слова.

Мой Гирш. Мой дорогой, мой милый Гирш...

© автор неизвестен.

Доктор Діма

Вразливою і болючою стала несподівана звістка про втрату директора Черкаського обласного благодійного єврейського фонду „Турбота поколінь – Хесед Дорот“ Дмитра Марковича Співаковського, досвідченого керівника, лікаря за покликанням, патріота і краєзнавця міста Черкаси, чуйної, інтелігентної, доброзичливої людини, люблячого чоловіка, батька, дідуся.

25 січня 2024 року Будинок жалоби не міг вмістити людську хвилю вдячності, з якою йшли та йшли мешканці міста віддати останню шану та подарувати прощальні квіти поважній людині. Кожному було що згадати, за що поклонитися.

Як на долоні, спливає дорога його життя...

Людина починається з дитинства

Дмитро Маркович Співаковський народився 7 березня 1960 року в Черкасах, в єврейській родині. Батько, Співаковський Маркс Давидович, присвятив життя поліграфії, в останні роки був керівником виробництва, заступником директора АТ „Графія Україна“.

Мати, Співаковська (Дубинська) Любов Яківна, працювала економістом на тому ж підприємстві. В сім'ї панувала злагода, взаємна повага, прагнення до знань, любов до людей і готовність приходити на допомогу. Це спонукало синів Дмитра та Юрія до наполегливого навчання, всебічного розвитку та усвідомленого вибору майбутньої професії. Обидва вирішили стати лікарями, щоб допомога була професійною.

Середню школу № 17 Дмитро закінчив в 1977 році з золотою медаллю. Відзначався наполегливістю, організованістю, ерудицією, міцними знаннями. В колективі учнів і вчителів користувався повагою, допомагав однокласникам, виявляв ненав'язливі лідерські якості.

Важкий шлях до майстерності

1977-1984 – роки навчання в Саратовському державному медичному інституті. Це достатньо довгий і складний час напруженої праці задля оволодіння знаннями та практичними навичками, що стало запорукою подальшого професійного успіху.

1984 рік відзначився отриманням диплому з відзнакою, народженням сина Олександра, поверненням в рідне місто і початком трудової діяльності.

Саме тут, у Черкаському міському пологовому будинку № 1, поступово пройшов понад двадцятирічний шлях інтерна, лікаря акушера-гінеколога, завідуючого пологового відділення.

Важко назвати кількість немовлят, які відчули перший дотик умілих ласкавих рук турботливого лікаря. Скільки жінок бережуть у серці вдячність за допомогу, за порятунок, за дбайливе ставлення!

Напружена робота, відповідальність за життя породіллі та дитини, тривожні нічні чергування, робота з жіночим колективом, обмін досвідом з практикантами та молодими колегами потребували багато зусиль і здоров'я.

Життя вносить корективи

Коли почалося відродження України як самостійної держави і національні меншини отримали право на самоідентифікацію, Дмитро Маркович не залишився осторонь, а став активним членом єврейської громади, знаходив час для створення і організації в Черкасах обласного благодійного єврейського фонду „Турбота поколінь – Хесед Дорот“.

Згодом Дмитра Марковича обирають Головою спостережної ради, і він згуртовує волонтерську групу лікарів-спеціалістів для проведення консультацій і надання порад літнім людям.

В 2003 році приймає пропозицію на посаду директора ЧОБЄФ „Турбота поколінь – Хесед Дорот“, але дає згоду за умови, що матиме можливість сумісництва, залишаючи за собою право на декілька нічних чергувань на місяць. Нелегко було відразу обірвати зв'язок з рідним колективом, втратити причетність до появи на світ божий нового життя.

З часом обставини відкоригували фізичні можливості, робота в благодійному фонді вимагала повної віддачі, але Дмитро в душі назавжди залишався лікарем, бо обрав для себе раз і назавжди життєвий шлях – бути поруч і підтримувати тих, хто має в цьому нагальну потребу. Він розумів, що людина найбільш вразлива і потребує допомоги, коли народжується і коли долає заключний етап свого життя.

Поступово в Хеседі скорочувався штат працівників, а коло програм розширювалося, обсяг роботи збільшувався, навантаження на кожного працівника зростало. Директору треба було всім приділити увагу, вирішувати не тільки фінансові, господарчі, соціальні, кадрові проблеми, а й допомагати в організації культурних та просвітницьких заходів.

Дмитро Маркович підтримував усі корисні ініціативи, давав поради, навчав і сам постійно поглиблював свої знання з єврейської історії і традиції.

Робота виходила далеко за рамки соціальної допомоги клієнтам. Співпраця з керівними, просвітницькими структурами та громадськістю міста, з усіма єврейськими організаціями та громадами інших національних меншин, участь у загальноміських заходах, підтримка всіх творчих колективів, участь у Всеукраїнських конкурсах, фестивалях, конференціях, волонтерських та благодійних акціях та в багатьох інших справах потребували уваги і участі керівництва. І не було випадків, щоб Дмитро Маркович не відгукнувся на потреби.

Його любили діти

Не було жодного свята в недільній єврейській школі та в дитячому садочку, щоб він не знайшов час відвідати і привітати дітей, порадувати їх подарунками.

Щороку ретельно слідкував за підготовкою до літнього сімейного табору, спілкувався з педколективом, з батьками, особисто проводжав і зустрічав на вокзалі.

Коли єврейська недільна школа втратила матеріальну можливість орендувати приміщення, Дмитро Маркович позбавив себе вихідного, а школа отримала теплий і привітний притулок в приміщенні благодійного фонду.

Патріот міста і краєзнавець

Любов до рідного міста Дмитро проніс через усе життя. З самого дитинства і до останніх днів цікавився і слідкував за його розвитком, зростанням від районного міста до обласного центру, знав всі зміни і новобудови, зберігав світліни старого міста, вивчав його історію. Коли систематизував всі дані, удосконалив і поглибив знання, загорівся бажанням поділитися ними. З літніми людьми – відродити спогади, молодим – розповісти, викликати інтерес, любов і повагу до земляків, почуття гордості за рідне місто.

Дмитро Маркович стає активним волонтером проекту „Сила історії“, присвячує свої вихідні дні проведенню піших міських екскурсій містом. На його екскурсії записувалися заздалегідь, бо захоплюючи відгуки швидко розповсюджувалися. Благодійні внески відвідувачів були спрямовані на ЗСУ.

Записи екскурсій робилися неодноразово, тепер їх буде збережено для нащадків.

Коли краєзнавець Василь Страшевич вирішив зібрати матеріали про видатних євреїв Черкащини, про їх внесок у розвиток міста і країни, Дмитро Маркович відразу долучився до роботи, вписав цілі сторінки та надав допомогу у видавництві та презентації книги Василя Борисовича Страшевича „Черкаские евреи“.

Особистим внеском в історію міста була наполеглива і довготривала робота Дмитра Марковича разом з головою міської об'єднаної общини Давидом Летічевським, спрямована на вшанування пам'яті та увічнення в Черкасах імені Праведниці народів світу Олександри Максимівни Шулежко. Завдяки спільним зусиллям побачила світ книга Раїси Загоріної і Таміли Шапіро „Пам'яті славетної землячки“, з'явилася меморіальна дошка на місці розташування дитячого притулку, що створила Олександра Шулежко, де зберегла понад ста дітей від війни, серед них двадцять п'ять єврейських дітей – від втрати. За клопотанням єврейської спільноти, визнаний Єрусалимом Праведниці народів миру надано звання „Почесний громадянин міста Черкас“, названо вулицю міста її ім'ям.

Чемний, розсудливий, інтелігентний, добрий, Дмитро Співаковський користувався повагою і авторитетом у усіх, з ким доводилося працювати і спілкуватись.

Таким був він і в родині. Уважним, відданим сином до останнього батьківського подиху. Разом із дружиною Аллою Анатоліївною лікували людей, виростили сина, насолоджувалися спілкуванням з онуком.

Залишався вірним пам'яті своїх загиблих родичів. Разом з сином Олександром встиг поїхати і розшукати під Маріуполем братську могилу, в якій поховано діда, Співаковського Давида Лазаровича, що загинув під час Другої світової війни.

Дуже тяжко переживав події сьогодення, всіляко підтримував переселенців, сприяв роботі волонтерів в організації допомоги ЗСУ, пораненим, хворим, нужденним, піклувався про клієнтів Хеседу.

Коли війна прийшла і до Ізраїлю, відгукнувся на своїй сторінці у Фейсбуці:

„Серце просто розривається. Одночасно, в один часовий проміжок, і проти України, і проти Ізраїлю, ведуть війну...

І в обох випадках: агресивну, брудну, підлу, несправедливу. Два мої народи вбивають... Я не можу передати словами вам стан мого серця й душі сьогодні. Це все просто схоже на якийсь сюрреалізм... куди бігти і куди кричати? Як зупинити це все?

Молюсь за Україну, молюсь за Ізраїль...

Прошу й вас підтримувати в молитві ці дві країни, яким ой як не солодко, і кожна з яких зараз проходить свій переломний час...“

Хай ці слова будуть заповітом для нас. Вшануємо пам'ять прекрасної Людини, патріота рідного міста і України, вірного сина єврейського народу, і в молитвах, і в добрих справах! Да буде пам'ять його благословенна.

Таміла ШАПІРО.

Від редакції. Стаття друкується зі скороченнями. Повний текст статті опубліковано на сайті ЧОБЄФ „Хесед Дорот“ HESED-DOROT.CK.UA у рубриці ЧЕРКАЩИНА ЄВРЕЙСЬКА.

	Проект „ТУРБОТА ПОКОЛІНЬ – ХЭСЭД ДОРОТ“ был создан и работает при поддержке „Джойнт“ (JDC) – ведущей еврейской международной гуманитарной организацией, которая более тридцати лет помогает нуждающимся евреям и развивает еврейскую жизнь в странах бывшего Советского Союза. Подробную информацию о JDC вы найдёте на сайте: www.JDC.org
 Claims Conference ועידת התביעות The Conference on Jewish Material Claims Against Germany	Социальные услуги для подопечных (жертв нацизма) Хэсэда предоставляются при поддержке гранта от „Конференции по материальным претензиям еврейского населения к правительству Германии“.
Наши спонсоры:	Еврейская Федерация Большой МетроВест Нью-Джерси и Международная общественная организация Центр „Джойнт“.
	Газета „Вместе“. Учредитель – Черкасский областной благотворительный еврейский фонд „Турбота поколінь – Хэсэд Дорот“. Редактор М. Тайбишлак. Компьютерная вёрстка – М. Тайбишлак, П. Тайбишлак. Свидетельство о регистрации ЧС №294 от 24 ноября 2000 г. Адрес редакции: 18015, Черкассы, ул. Б.Хмельницкого, 66. ☎ (0472)37-70-79, 54-41-48; 54-43-11. e-mail: ineinem20@gmail.com http://hesed-dorot.ck.ua Отпечатано в типографии г. Черновбай. Тираж 800 экз. Подписной индекс 90781. При перепечатке материалов ссылка на газету обязательна. Распространяется бесплатно. Просьба обращаться с этим изданием аккуратно – в нём приведены слова Торы.